

ÇOCUĞUN DİJİTAL MEDYADAN KORUNMASI: ULUSLARARASI METİNLER DOĞRULTUSUNDA ÖNGÖRÜLEN KORUMALAR VE PRATİKTE ORTAYA ÇIKAN ÇELİŞKİLER

Meliha Cemre Saruřık¹

Artan dijital medya kullanımı ile, çocuklarda dijital medya okuryazarlığı her geçen gün daha önemli bir kavram olmaktadır. TÜİK'in "İstatistiklerle Aile 2018" bültenine göre hanelerde internete bağlanabilen televizyon bulunma oranı 2013 yılında yüzde 7,3 iken 2018'de yüzde 32,1'e çıktı, hanelerde internet erişimi oranı da 2004'te yüzde 7 iken 2018 yılında yüzde 83,8'ye ulaştı.² Bülten, akıllı telefon kullanma oranının %98,7, taşınabilir bilgisayar (tablet, dizüstü, netbook) kullanımının da %50,1'e ulaştığını söylüyor. Türkiye'de 6-15 yaş arası çocukların %59'u akıllı telefon, %42'u tablet, 44%'u bilgisayar kullanıyor.³ Bu oranlar arttıkça, çocukların korunması için alınan önlemler de artmaktadır ve bu nedenle çocuklarda dijital medya okuryazarlığının önemi gündeme gelmektedir. Çeşitli yazılımlar veya elektronik cihazlarda kullanılan diğer çocuk koruma programları (örneğin ebeveyn denetim yazılımları), ebeveynlerin çocukları onların gelişimine uygun sitelere yönlendirmesi, devletin koruma önlemleri (örneğin uygunsuz sitelerin kapatılması) gibi önlemler alınmaktadır. Ancak bu önlemlere daha çok odaklanıp çocuğun dijital medyada kullanabileceği haklarını bloke etmemek gerekiyor. Çözüm ise tartışmalı. İçeriklerin barındırdığı risklere karşı çocuklara dijital dünyayı yasaklamak mı yoksa interneti tamamen denetimsiz bırakmak mı çözüm olmalı? Dijital medyadan çocuğa yönelen tehditler ve çocuğun dijital medya üzerindeki hakları bir mıknatısın iki ayrı ucu gibi görölmektedir. Ana sorun şudur; eğer çocuk dijital medyadan hariç tutulursa ve gerekçe de içerik olursa, çocuğun dijital medyadaki haklarının ne kadar sınırlandırılacağıdır. Bu konuda çözüme ilerleyebilmek için, öncelikle dijital medyadan çocuğa yönelen tehditleri ortaya koymak, çocuğun dijital medyadaki haklarını ele almak ve bu konunun uluslararası metinlerde ele alınışını incelenmek gerekmektedir.

¹ İstanbul Bilgi Üniversitesi Avrupa Birliği İlişkileri ve Hukuk bölümleri öğrencisi

² BloombergHT. (2019, May 8). TÜİK "İstatistiklerle Aile 2018" bültenini yayımladı. Retrieved from <https://www.bloomberght.com/tuik-istatistiklerle-aile-2018-bultenini-yayimladi-2217637>

³ Deutz. (2018, August 31). Çocukların Y'u Akıllı Telefon Sahibi. Retrieved from https://www.chip.com.tr/haber/cocuklarin-yzde59u-akilli-telefon-sahibi_77766.html

Dijital Medyadan Çocuğa Yönelen Tehditler

Dünyada çocuğun öneminin artması, ebeveynlerin daha fazla çocuk üzerine yoğunlaşmasına ve buna paralel olarak medyada yer alan çocuk programlarının ve reklamlarının giderek artmasına neden olmuştur.⁴ Son yıllarda çocukların doğdukları andan itibaren ekran önüne geçtikleri söylenebilir. Araştırmalarda, iki yaşın altındaki çocukların üçte ikisinin TV izlediği, %38'inin video izlemek, oyun oynamak için bir akıllı telefon, tablet veya benzeri cihaz kullandığı bildirilmiştir.⁵ Arkadaşlık ilişkilerinin yoğunluk kazandığı ve kimlik gelişimi döneminde olan ergenlerin kendilerini ifade etmelerinde kolaylık sağlayan medyaya daha fazla ilgi gösterdikleri belirtilmiştir.⁶ Ayrıca cinsellik hakkındaki bilgilerin ve değerlerin edinildiği bu dönemde ergenlerin cinsel sosyalleşmesinde medya önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de 9-16 yaş grubu çocukların %60'ının interneti her gün kullandığı belirtilmiştir.⁷ Birçok sosyal medya ağında on üç yaşın altındaki çocukların hesap açmasına izin verilmemekte ancak çocuklar yaşlarını büyük göstererek kendilerine ait sayfalar oluşturabilmektedirler. İnternet kullanımı çocuk ve ergenlerde oldukça yaygındır, yaygınlık kazanmış olması ve her tür içeriğine isteyen herkesin sansürsüz ulaşabileceği yapısıyla medya çocuğun veya gencin psikolojik, fiziksel, sosyal vb. hazırlıkları olmadan birtakım bilgilere muhatap olmasına, uyum ve hazmetme problemleri yaşamasına neden olabilmektedir.⁸ Dijital medyanın kendisinin tehlike yaratabilmesinin yanı sıra, medya trendleri veya diğer şiddet içerikleri ile çocukların veya yetişkinlerin çocuklar için tehlikeli davranışlarda bulunması söz konusu olmaktadır. Bunlar; dijital medya aracılığı ile yapılan siber zorbalık, çocukların özel hayatına dijital medyada saygı ve çocukların dijital medyada maruz kaldıkları aşırı içerik olarak üç alt başlıkta incelenebilir.

Yukarıda sayılan ilk tehlike olan siber zorbalık, ikiye ayrılarak incelenmelidir. Siber zorbalık, cep telefonları ve diğer elektronik cihazlar kullanımı vasıtası ile kasıtlı ve tekrarlanan şekilde

⁴ Korkmaz, M., Saçan, S., Yücel, A. S., & Kırık, A. M. (2015, May). ÇOCUK İSTİSMARI VE CİNSEL İSTİSMARIN ÖNLENMESİNDE MEDYANIN ROLÜNÜN İNCELENMESİ. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri Ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*. http://www.uhpdergisi.com/dergiayrinti/cocuk-istismari-ve-cinsel-istismarin-onlenmesinde-medyanin-rolunun-incelenmesi_20

⁵ Ibid., s. 5.

⁶ Greenhow, Christine & Robelia, Beth & Hughes, Joan. (2009). Learning, Teaching, and Scholarship in a Digital Age: Web 2.0 and Classroom Research--What Path Should We Take "Now"?. *Educational Researcher*. 38. 10.3102/0013189X09336671.

⁷ AÇÇP. (2010). Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi. Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Araştırma Projesi Türkiye Bulguları. <http://eukidsonline.metu.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 06.04.2012)

⁸ Korkmaz, M., Saçan, S., Yücel, A. S., & Kırık, A. M, op. cit., s. 9.

başkalarına zarar vermektir.⁹ İnternet sayesinde siber zorbalığın tüm dünyada yapılabilmesi, bunu yapan kişilerin eylemlerinin sonuç doğurmayacağını düşünmesi, çocukların yedi yirmi dört teknoloji ile bağlı olmaları nedeniyle buna maruz kalmaya aşırı duyarlı olmaları, son olarak siber zorbalık yapanların anonim olması nedeni ile rahatça kelimeleri kullanabilmeleri aslında siber zorbalığın günden güne önemli bir problem olmasındaki nedenler olarak sıralanabilir.¹⁰ Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanı Dr. Ömer Fatih Sayan'a göre, “Gençlerin yüzde 50'den fazlası, başına siber zorbalık olayı geldiğinde aileleriyle paylaşmıyor. Gençlerin yüzde 25'i cep telefonları ya da internet üzerinden tekrar eden zorbalığa uğruyor. Yüzde 11'i utandırıcı ya da zarar veren fotoğrafların bilgileri dışında veya rızası olmadan çekildiğini ve paylaşıldığını ifade ediyor.”¹¹ Siber zorbalığın bir başka boyutu ise, kişilerin sürekli internet üzerinden dini inançları, siyasi görüşleri, cinsel yönelimleri, fiziksel görüntüleri ileri sürülerek tehdit edilmesi, hakarete uğraması veya hedef gösterilmesidir.¹²

Çocuklara dijital medya üzerinden yapılan siber zorbalık, çocukların çocuklara, yetişkinlerin çocuklara yapması şeklinde iki şekilde incelenebilir. İlki, dijital medya üzerinden yapılan akran zorbalığıdır. Psikiyatrist Prof. Dr. Taner Güvenir, çocukların birbirlerini istismar edici davranışlarından halk arasında adı zorbalık olan “akran zorbalığı”nı, “Bir bireyin/grubun bir başka bireye yönelik olarak uyguladığı, tekrarlayıcılığı ve sürekliliği olan, gücün sistematik olarak kötüye kullanılmasını içeren, zarar verici ve incitici saldırgan davranışı” şeklinde tanımlanmaktadır.¹³ Çocuklar bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde diğer çocuklara söyledikleri küçümseyici söylemler, dalga geçmeler, dedikodular, görmezden gelmeler, yemek aldirmalar, ödev yaptirmalar gibi davranışlar akran zorbalığına yol açmaktadır. Eğer mağdur tepki göstermez, hatta kimseye bahsetmezse akran zorbalığına maruz kalmaya devam edebilir. Bu durum başka çocukların da mağdura akran zorbalığı yapma ihtimalini arttırabilir. Bu şekilde sürekli hale gelebileceği ve mağdurun ruhsal durumunu bozabileceği için akran zorbalığının önlenmesi oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar her 3 çocuktan 1 inin hayatlarının bir döneminde akran zorbalığına maruz kaldığını, çocukların %10-14 civarının ise 6 ayı aşan kronik akran zorbalığına maruz kaldığını işaret ediyor.¹⁴ Zorbalığı okulda ya da kontrol

⁹ Cyberbullying Research Center. (2014). Cyberbullying: Identification, Prevention, & Response [Fact sheet]. <http://cyberbullying.org/Cyberbullying-Identification-Prevention-Response.pdf>

¹⁰ Ibid., s. 9.

¹¹ T24. (2017, December 31). Gençlerin yüzde 25'i 'siber zorba' mağduru: Veliler uyanık olun! <https://t24.com.tr/haber/genclerin-yuzde-25i-siber-zorba-magduru-veliler-uyanik-olun.524634>

¹² Bilge, Ö. (2012, January 16). Türk kızı Şeniz sanal zorba kurbanı. *Hürriyet*.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-kizi-seniz-sanal-zorba-kurbani-19693094>

¹³ Güvenir, T. (2004, December 4). Okulda Akran İstismarı. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/siyaset/50299-okulda-akran-istismari>

¹⁴ NPİstanbul Beyin Hastanesi. (n.d.). Akran Zorbalığı. <https://npistanbul.com/cocuk-ergen/akran-zorbaligi>

edilebilecek olan bir ortamda yapan çocuklar muhtemelen cezalarla karşılaşır, örneğin okulda bir grup çocuğun sürekli dalga geçtiği bir çocuğun bu çocukları şikayet ettikten sonra okul idaresinin bu çocuklara disiplin cezası vermesi ya da sorumluluk sahibi ailelerin çocuklarına yaptıklarının yanlış olduğu uyarılarında bulunması gibi. Ancak dijital ortamda bunun takibi hem zor hem de anonim olduğunu bilen çocuk bunu yapmaya daha meyilli ve daha çok yapma kolaylığına sahiptir. KOCAELİ Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölüm Başkanı Prof. Dr. Emel Baştürk Akça, her beş çocuktan birinin siber zorbalık mağduru olduğu söylemektedir. Akça, şu örnekleri vermektedir: *“Yüzde 50'nin üzerinde oranlarla öğrenciler, çocuklar en az 1 kez de olsa küfür içeren mesajlara maruz kalmışlar, kendileri ya da paylaşımlarıyla dalga geçilmiş ya da kendilerine hoşlarına gitmeyen lakaplar takılmış. Kendilerinin yaptıkları nelerdir diye baktığımızda da, aslında dalga geçilmekten muzdarip olmalarına rağmen kendileri de yüzde 40'ın üzerinde oranlarla başkalarının paylaşımlarıyla dalga geçmiş olduklarını söylüyorlar. Yani alay etmek çok yaygın bir siber zorbalık biçimi.”*¹⁵. Dalga geçmenin yanı sıra, sosyal ağlarda dedikodu yaymanın, başkalarının sırlarını ifşa etmek sureti ile öç almanın da siber zorbalık olduğunu belirtmek gerekir. Çocukların çocuklara internet aracılığıyla yaptığı akran zorbalığına, şu olay örneklendirebilir: Avusturalya’da yaşayan Kıbrıslı lise öğrencisi Şeniz, telefonuna gelen tehdit ve baskı mesajlarından sonra intihar etmiştir. Şeniz’in tüm sosyal medya hesaplarını ele geçiren kişiler, onun adını kullanarak herkese hakaret etmişler, keza Şeniz’e sosyal ortamlardan tehditler ve saldırılarda bulunmuşlardır.¹⁶ Şeniz de nihayetinde intihar etmiştir. Bir diğer intihar vakası da ABD’den gelmekte, beşinci sınıf öğrencisi on üç yaşındaki Ashawnty Davis kendisine zorbalık yaptığı iddia edilen bir kız ile kavga ederken videosu çekilir. Bu video sosyal medyada sınıf arkadaşları tarafından paylaşıncı, olaydan sonra iki hafta boyunca rehabilitasyonda destek almıştır. Ancak Ashawnty, rehabilitasyondan iki hafta sonra çıktığında eve gelip kendini asarak intihar etmiştir.¹⁷ Prof. Dr. Emel Baştürk Akça, Avrupa ve Amerika’da siber zorbalık nedeni ile intihar vakalarının fazlaştığını söylemektedir. Bunun nedenini de “ergenlerin sosyal çevrelerinin kendileri hakkındaki düşüncelerini yetişkinlerin düşüncelerinden daha çok önemsemeleri” olarak belirtmektedir.

¹⁵ Baştürk Akça, E. (2018, April 13). Türkiye'de Siber Zorbalığa Maruz Kalma Oranı Yüzde 20-25 Civarında. *Haberler.com*. <https://www.haberler.com/prof-dr-emel-basturk-akca-turkiye-de-siber-10754591-haberi/>

¹⁶ Bilge, Ö. (2012, January 16). Türk kızı Şeniz sanal zorba kurbanı. *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turk-kizi-seniz-sanal-zorba-kurbani-19693094>

¹⁷ Ntv. (2017, December 6). Siber zorbalığa maruz kalan kız kendini asarak intihar etti. Ntv. https://www.ntv.com.tr/dunya/siber-zorbaliga-maruz-kalan-kiz-kendini-asarak-intihar-etti,vny1zy_HE0q9O_EKsZrCOQ?_ref=infinite

Siber zorbalığın failleri sadece çocuklar değildir ve yetişkinler de bu davranışta bulunabilir. Siber zorbalığın ikinci şekli de yetişkinlerin çocuklara dijital medya aracılığı ile zorbalık yapmasıdır. Yetişkinlerin siber zorbalığı yapmaları, akran zorbalığı ile aynı şey değildir. İkisi de çocuk istismarıdır ancak failleri farklıdır. Buna, yetişkinlerin çocuklara yaptığı zorbalıktan ziyade, “çocuk istismarı” denmesi doğru olacaktır. İstismarcıların cinsel tacizden, çevrimiçi tacize katılmaya ikna ederek ne yazık ki dijital ortamda da istismar etmeye devam ediyorlar.¹⁸ Bunu; çocuğun güvenini kazanarak, aynı yaşta olduklarını söyleyerek, sosyal medya sitelerini ve anlık mesajlaşma uygulamalarını kullanıp onlarla arkadaş olarak, çocuğun kişisel bilgilerini araştırıp ilgi alanlarını kullanarak, çocuğu korkutmak ve onu kullanmak için sırları ile tehdit ederek, hediyeler olarak yapabilirler. Buna yaşanmış bir olaydan şöyle örnek verilebilir; ABD’li on üç yaşındaki Megan Meier, bir gün Myspace adlı internet sitesinden adı Josh Evans olarak tanıdığı on altı yaşında olduğunu söylediği kişi ile arkadaşlığını ilerletir. Megan, Josh Evans olarak kendini tanıtan kişi aslında Megan’ın okuldaki arkadaşı Sarah’nın annesi olduğunu bilmemektedir. Sarah’nın annesinin amacı Megan’ı üzme, nitekim Megan ile bir gün yine internet üzerinden Josh olarak konuşurken onun kötü bir kız olduğunu ve hakkında kötü şeyler duyduğunu söyler ve bir daha Megan’la konuşmaz. Megan’ın önce güvenini ve sevgisini kazanan Josh (anne), daha sonra onu yalnızlığa sürüklemiştir, en sonunda Megan 2006’da intihar eder.¹⁹ Bilişim avukatı Şertel Şıracı ebeveynlerin de şiddette etkisinin olabileceğini belirtiyor; *“Asıl sorun, çocukların istemsizce interneti bir suç aleti olarak kullanmaları. Çocuklarda siber zorbalık, arkadaşının fotoğrafına tavşan kulakları koymak gibi masumane şekilde başlayıp, çok daha başka boyutlara taşınabiliyor. Ebeveynler çocukların rızası olmadan paylaştıkları fotoğraflarla espri yaptıklarını düşünse de domino etkisi yaratacak bir eylemde bulunuyorlar.”*²⁰

Prof. Dr. Emel Baştürk Akça’nın TÜBİTAK’ın desteği ile çocuklar üzerinde yapılan ankette, siber zorbalığın Türkiye’de ne kadar yaygın olduğu ile ilgili çalışma ile aynı zamanda çocukların siber zorbalığa maruz kaldıklarında yaşadıkları duygusal sonuçları da anket gerçekleştirmek sureti ile incelenmiştir. Akça, çocukların ilk tepkilerini şöyle belirtmektedir: *“Öğrencilerin yaşadığı duygusal sonuçların ne olduğunu anlamaya çalıştık. Sonuçlarımızda ilk sırada yüzde 70 oranla kızgınlık geliyor. Öfke duyduklarını söylemişler. Öfke duygusu erkek*

¹⁸ Güvenli Web - ÇEVİRİMİÇİ İSTİSMAR (GROOMING) VEYA SİBER UŞAKLAŞTIRMA. (2019, May 8). <https://www.guvenliweb.org.tr/haber-detay/httpswwwguvenliweborgtrhaber-deta>

¹⁹ Suicide of Megan Meier. (n.d.). In Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Suicide_of_Megan_Meier

²⁰ T24. (2017, December 31). Gençlerin yüzde 25'i 'siber zorba' mağduru: Veliler uyanık olun! <https://t24.com.tr/haber/genclerin-yuzde-25i-siber-zorba-magduru-veliler-uyanik-olun,524634>

öğrencilerde daha yoğun. Öfke, misilleme sonucunu doğuruyor. Kızgın olduğu için karşılık vermek istiyor. İkinci sırada endişe, üzüntü, hayal kırıklığı yer alıyor. Okula gitmek istememe, bir başka sonuç olarak karşımıza çıkıyor. Çocuklar okuldan uzaklaşıyorlar. Çünkü siber zorbalık o ortamda da devam ediyor. Okul hayatına ciddi biçimde yansıyor.”²¹ Bu noktada ebeveynlere ve öğretmenlere çocukların yaşadıkları ile ilgili büyük ipuçlarının doğduğunu belirtmektedir.

Burada tartışmalı olan husus şudur, çocuk istismarı aktif bir eylemdir. Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırması Dergisi’ne göre, taklit çocuğun gelişimine yön veren bir harekettir.²² İnternet Gözlem Vakfı’na göre, internetteki çocukların cinsel tacize uğradıkları görüntülerin her sene artmasında bir etken de internetteki fotoğrafların üçte birinin oluşturduğu selfie’lerin, gençlerin idol olarak gördüğü kişilerin internette çıplak fotoğraf paylaşması olarak yorumlanıyor.²³ Keza giderek yaygınlaşan Akımlar, modalar, paylaşımlar, meydan okumalar (challenge) da çocuklar ve ergenler açısından tehlikeli boyutlara gelebiliyor. Doğrudan bir şekilde herhangi bir çocuğa yapılmayan çocuk istismarının, aslında yeni bir boyutu karşımıza çıkıyor.

Yetişkinlerin dijital medya üzerinden çocuğun özel hayatına saygı göstermesi gerekliliği de çocuk istismarı ile ilişkili ikinci bir kategoridir. Çocukların özel hayatına dijital medyada da saygı duymak gerekir, aksi halde onun özel hayatının gizliliğinin ihlaline yol açabilir. Bu hususu ebeveynler de başkaca yetişkinler de ihlal edebilir. BBC Türkçe’nin bir haberine göre, İtalya’da 16 yaşındaki bir çocuk rızası olmaksızın kendisinin fotoğraflarını çeken annesine dava açmıştır. Çocuk, öncelikle annesinden o fotoğrafları silmesini ve özel hayatı ile ilgili yaptığı yorumları silmesini rica eder. Çocuk, babasının da desteği ile açtığı davayı kazanmıştır, mahkeme özel hayatın gizliliği ve küçük yaştaki çocukların toplumsal imajının korunmasına dayanmıştır.²⁴ İngiltere’deki Mumsnet adlı popüler ebeveynlik sitesine göre de sosyal medyada ebeveynlerin çocukları üzerinden sponsorlu paylaşımları ve reklam içeriklerinin çocuk istismarına davetiye çıkarıyor. Londra Ekonomi ve Politik Bilimler Okulu (LSE) tarafından yürütülen “Dijital Geleceğe Hazırlık” isimli projenin yakın zamandaki bir raporuna göre, en azından ayda bir kez internet kullanan ebeveynlerin dörtte üçü çocuklarının fotoğraflarını dijital

²¹ Baştürk Akça, E. (2018, April 13). Türkiye’de Siber Zorbalığa Maruz Kalma Oranı Yüzde 20-25 Civarında. *Haberler.com*. <https://www.haberler.com/prof-dr-emel-basturk-akca-turkiye-de-siber-10754591-haberi/>

²² Korkmaz, M., Saçan, S., Yücel, A. S., & Kırık, A. M., op.cit. s. 5.

²³ BBC Türkçe. (2018, April 18). İnternette çocuk istismarı görüntülerinde büyük artış. *BBC Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43805867>

²⁴ Pınar, Ö. (2018, January 8). Oğlunun fotoğraflarını izinsiz sosyal medyada paylaşan anne suçlu bulundu. *BBC Türkçe*. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42604622?ocid=socialflow_twitter

ortamda paylaşıyor. Bu paylaşımlar daha çok küçük yaştaki çocuklara ilişkin oluyor.²⁵ Brezilyalı anne Christiane C., on yaşındaki kızının ve arkadaşının bahçelerindeki su havuzunda oynarkenki görüntüsünü Youtube'a yükler ve video 400 bin izlenme alır.²⁶ Video Youtube'un otomatik öneri sistemi nedeni ile bu kadar izlenme almıştır. YouTube'un, daha sonra ne izlemeleri gerektiğini önererek platformun milyarlarca görüşünü yönlendiren otomatikleştirilmiş öneri sistemi, videoyu, bir araştırma ekibi bulmuş olan öfkeli, kısmen giysili çocukların diğer videolarını izleyen kullanıcılara göstermeye başladı. Sonuç, uzmanların "Çocukları cinselleştirdiğini söyledikleri bir videolar silsilesi" olmuştur. İşte, çocukların görüntülerinin –imajlarının, davranışlarının, günlük hayatlarının- ebeveynleri veya başka kişiler tarafından ifşa edilmesi, beklenmedik kötü sonuçlara yol açabilmektedir. Pedagoji Derneği'ne göre: *"Tıklanma, beğenilme sayısına göre firmalardan reklam alan, adeta bir ürün pazarlama sitesine dönüşen, çocuklarının özel anlarını paylaşarak bunu sürekli hale getiren ebeveynler çocuklarına zarar vermektedir. Çocuk olmanın doğal hakkı elinden alınan çocuk, beğenilmek, daha fazla görüntülenme sayısına ulaşılma için kendisinden beklenen performansı gösteren bir performans sanatçısına dönüşmektedir. Doğal büyüme, kendi özgün kişiliğini oluşturma gibi gelişim süreçlerinden mahrum kalmaktadır."*

Dijital medyadan çocuğa yönelik bir diğer tehdit ise dijital medyadaki aşırı içeriklerdir. Çocuklar şiddet, reklamlar, pornografi gibi uygunsuz içeriklere maruz kalabilirler. Pedagoji Derneğine göre, Youtube belli bazı faydaları yanında milyonlarca tehlikeli içeriğe sahip bir mayın tarlasıdır. Her ne kadar Youtube'un kendisinin söylediği yaş sınırlaması olsa da, 13 yaş altı çocuklara yönelik çok fazla içerik bulunmaktadır.²⁷ Pedagoji Derneği'ne göre, çocuklar Youtube'da çok savunmasızdır. Onlara eğlenceli görünen birçok görüntü ve video, potansiyel ve gerçek anlamda onlara zarar verici olabilmektedir.²⁸ Çocuk ve Haklarını Koruma Platformu'na göre, internette zaman geçiren çocukların %78'i sakıncalı sitelerden korunmuyor.²⁹ Araştırmaya göre çocukların ebeveynleri, çocuklarının yüzde 79'u oyun, yüzde 76'sı eğitici faaliyetler, yüzde 57'si video, yüzde 36'sı arkadaşlarıyla iletişimde olmak, yüzde

²⁵ Türkmen, Y. S. (2018, June 26). Sosyal medyada ebeveynlik ve çocuk fotoğrafları paylaşımı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/sosyal-medya-ebeveynlik-ve-cocuk-fotograf-lari-paylasimi/1187613>

²⁶ Magdalena Arrellaga, M. (2019, June 3). On YouTube's Digital Playground, an Open Gate for Pedophiles. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/06/03/world/americas/youtube-pedophiles.html>

²⁷ Pedagoji Derneği. (2018). *ÇOCUK VE YOUTUBE* [Fact sheet]. <https://pedagojidernegi.com/wp-content/uploads/2018/11/Çocuk-ve-Youtube.pdf>

²⁸ Ibid.

²⁹ Çocuklar internette zararlı içeriklere karşı korunmuyor. (2018, November 29). *EN SON HABER*. <https://www.ensonhaber.com/cocuklar-internette-zararli-iceriklere-karsi-korunmuyor.html>

28'i dizi izlemek yanıtını veriyor.³⁰ Mevcut oyunların çoğu, içinde silahların olduğu oyunlardır. Medya alanında uzman sosyolog Divina Frau-Meigs'ı endişelendiren, oyunlardaki gerçekçilik; ekrandaki görselin ve oyuncunun yapması gerekenlerin gerçeğe çok yakın olması. Yakın zamana kadar kumandanın ya da konsolun bir tuşuna basarak rakibi ortadan kaldırmak mümkündü, bugün ise bir silahı ekrana doğrultabiliyorlar. Frau-Meigs, "Teknolojideki bu yenilikler yüzünden, şiddetle çocuk arasındaki mesafe giderek azalıyor, gerçekle sanalı birbirine karıştırma riski artıyor" diyor.³¹ Oyunlardaki şiddetin destekleyicisi de sinema, televizyon ve videolardaki görüntüler olduğunu belirtiyor. Fransız psikanaliz ve psikiyatrist Serge Tisseron'a göre, "Çocuklar oyun oynarken, yoğun kaygı, öfke, nefret gibi gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri duyguları yaşarlar". Ayrıca şunu da belirtiyor, tek başına kaldıklarında hassas yapıda olan çocuklar seyirci rolünde kalmayıp, gördüklerini gerçekleştirmek için harekete geçmeyi deneyebiliyorlar.³² Ebeveynler Fortnite ve PubG oyunlarını oynayan çocuklarını tanıyamadıklarını söylüyorlar. Fortnite, popüler "Battle Royale" oyunlarının yeni bir oyunudur. Bedava indirilmekle beraber, dünyada kırk beş milyon insan tarafından indirilmiş ve oynanmaktadır.³³ Oyunun tek amacı, hayatta kalan tek kişi olmaktır. 2017 yılından beri oynanan PubG oyunu da Battle Royale oyunlarından olmakla birlikte, bir arazide silah ve gerekli araç-gereçleri toplayarak hayatta çalışmaya çalışılan bir oyundur. Fortnite gibi, hayatta kalan tek kişi oyunu kazanmış olmaktadır.³⁴ Romina Kuyumcuoğlu, oyun içi dinamikleri "Şiddet içerikli oyunlarda çocuk, öldürdüğü kişi sayısına göre ödül kazanıyor, öldürdükçe daha da güçlenmiş oluyor, öldürdükçe oyunda seviye atlıyor. Öldürme eylemi, kişiyi ödüllendirmiş oluyor. Bu tür bir ödüllendirme hem çocuğa haz veriyor hem de çocuğa şiddetin etkisini ve gücünü öğretmiş oluyor" diye açıklıyor.³⁵ Aşırı içeriklerde bahsedilen tehlikeli oyunların bir örneği de Mavi Balina oyunudur. Bu oyun elli gün için elli görev içeriyor, elli günün görevi ise "kendini asmak" ya da "yüksekten atlamak". Oyun sürekli çocuklara "Ölün zaten tekrar hayata geleceksiniz." cümlesini telkin ediyor, ki oyunun en son görevi de bu oluyor. Posta'nın haberine göre: "*Oyunun kimi etaplarında henüz okul çağındaki çocuklardan, el bileklerine ya da bacaklarına sivri bir cisimle bir balina kazınması ya da vücuttaki damarlarına yakın kesikler atması isteniyor. Bazı günler saat 04:20'de uyandırılıp gün boyunca oyun yöneticilerinin*

³⁰ Ibid.

³¹ Psychologies Türkiye. (n.d.). ŞİDDET İÇEREN OYUNLAR. <http://www.psychologies.com.tr/siddet-iceren-oyunlar/>

³² Ibid.

³³ Fortnite oyunu dünyayı nasıl ele geçirdi? - BBC News Türkçe. (2018, June 7). Retrieved from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44381974>.

³⁴ Uz, A. O. (2018, December 19). Oyun Dünyasını Battle Royale Esareti Altına Alan PUBG Nedir? Retrieved from <https://listelist.com/pubg-nedir/>.

³⁵ Ibid.

yolladığı korkunç görüntülerin izlenmesi de bir başka görev. Manipüle edilen çocuklar, kırk dokuz görev boyunca kendilerine psikolojik ve fiziki zararlar verip hayattan koparılıyor. Ellinci gün final görevi ise “balina olmak” adını taşıyor ve oyuncunun intihar etmesini emrediyor.”³⁶

Bu oyunun çocuklara nasıl ulaştığına bakıldığında, çocukların bilgisayarlarına virüs gönderilmesi ve sonrasında şantaj yöntemi ile “oyuncu” ya da “kurban”dan oyun talimatlarının yerine getirilmesi isteniyor. Türkiye’de yüz kırk iki çocuk intiharının bu oyunla ilgili olup olmadığı araştırılmaktadır.³⁷ Oyunun kurucusu Rus vatandaşı Philipp Budeikin Kasım 2016’da tutuklandı ve St Petersburg’da tutukluluğuna devam etmektedir. Pek çok kurbanın bu oyundan kurtuluşunun polise haber vermek ile gerçekleştiği görülüyor. Bu oyunun çocukları hedef almasının nedeni olarak da çocukların daha kolay yönlendirilebilmesi olarak görülüyor.

Çocuğun İnternete Erişim Hakkı

Yaşadığımız çağda edindiğimiz çoğu bilgi, medya kaynaklıdır. Dijital medyaya erişim, yazılı medyaya görece daha kolay ve hızlıdır. Bu nedenle dijital medya kullanımı, çocukların eğitim, katılım ve ifade özgürlüğü gibi haklarının aslında önemli bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet sayesinde, çocuk arkadaşları ile sosyalleşebilir, ödevlerini şu zamanın ansiklopedisi olan internet üzerinden yapabilir, keşfetme duygusu artabilir, yaratıcılığı gelişebilir. Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 13. birinci fıkrasında; “Çocuk düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı kalmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.”³⁸ ifadesi yer alır. Bu ifade, çocuğun bilgiye erişebilme hakkını tanımlar. Çocuğun internet üzerinden bilgi edinebilmesi yine aynı sözleşmenin 17. maddesinde de belirtilmiştir; “Taraflar Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar.”³⁹ Çocuğun bilgiye erişim hakkı iki maddede de vurgulanmıştır. Bu haktan faydalanan çocuklar, internet üzerinden sitelere giriyorlar,

³⁶ Mavi Balina oyunu nedir, nasıl öldürüyor? (2018, February 22). *Posta*. <https://www.posta.com.tr/mavi-balina-oyunu-nedir-nasil-olduruyor-1332825>

³⁷ Mavi Balina oyunundan kurtulanlar anlatıyor: Tam anlamıyla sanal ölüm tuzağı. (2018, December 21). *Milliyet*. Retrieved from <http://www.milliyet.com.tr/galeri/mavi-balina-oyunundan-kurtulanlar-anlatiyor-tam-anlamiyla-sanal-olum-tuzagi-2798882?page=3>

³⁸ UN General Assembly, Convention on the Rights of the Child, 20 November 1989, United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html> [accessed 14 September 2019]

³⁹ Ibid

oyunlar oynuyorlar, video veya görsellerle karşılaşıyorlar. Bu noktada, üst başlıkta tartışılan riskler doğrultusunda önlemler almaya kalkılınca bu sefer çocuğun erişim hakkını kullanmaya müdahale ediliyor ve çocuklar erişim haklarının orantısız biçimde kısıtlanması riski ile karşılaşıyorlar.

Çocuk bilgiye eriştiği anda, yaratıcılığı artar ve eleştirel düşünmeye başlar. Çocuk bu potansiyelini kullanabilmek için ulaştığı bilgileri doğru kullanabilmeli ve bu bilgilerin de ona pedagojik anlamda uygun olmalıdır. Bunları olumlu etkileri olarak bir kenarda tutarsak, olumsuz etkileri arasında çocuğun fiziksel zararı dışında (göz bozukluğu, uykusuzluk), okul başarısının etkilenmesi ve psikolojik olarak da zarar verici davranışlara maruz kalması söz konusu olmaktadır. Şu an, bu olumsuz etkiler üzerine yoğunlaşmakta ve çocuğun erişim hakkını sınırlandırıcı korumaya yönelik önlemler alınmaktadır. Bunun altında, sosyal medyadan çocuğa uzanan riskler yer almaktadır. Dijital medyanın çocuk istismarında yarattığı sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bu sorunları tekrar özetlemek gerekirse; çocukların yaşlarına uygun olmayan medya içeriklerine kendileri veya ebeveynleri tarafından kasti ya da dolaylı yoldan maruz kalmaları ve bunlarla karşılaşan çocukların ne yapacağını hem kendilerinin bilmemesi veya ailelerinin bu konuda bilinçsiz olması şeklinde özetlenebilir. Hem çocukların çocuklara (her iki çocuk bakımından riskli davranış), hem de yetişkinlerin çocuklara zarar verici riskli davranışları söz konusudur. Bu nedenle devletlerin, birliklerin veya organizasyonların çocuğun dijital medyada maruz kaldığı bu içeriklerle karşı ne şekilde korumalar veya önlemlerin getirileceğinin ele alınırken bir yandan da devletin negatif yükümlülüğünü aşmış olduğunun değerlendirilmesi gerekir. Negatif yükümlülük devlete, yasaların izin verdiği haller dışında hakka müdahale etmeme görevi yüklemektedir.⁴⁰ Çocukların ifade özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, dinlenilme hakkı gibi haklarda devletin negatif yükümlülüğü mevcuttur. Çocuğun bilgiye erişim hakkında, devletin çocuğun bu hakkında negatif yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu hakkın kullanılmasında, Çocuk Hakları Sözleşmesi devletin negatif yükümlülüğü hususunda 13. maddenin ikinci fıkrasında iki istisna öngörmüştür. İlki, bu hakkın kullanılmasında başkalarının hak ve itibarlarına saygı duyulması, ikincisi ise milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalar ancak sınırlamalara konu olmaktadır.

⁴⁰ Anayasa Mahkemesi, 22 Ekim 2015 tarih ve E.2015/29, K.2015/95 sayılı Karar, *RG*, 12 Kasım 2015, Sayı 29530.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'ne göre: “Tüm çocuklar ICT'lere ve dijital medyaya güvenli bir biçimde erişim sağlayabilmeli ve toplumsal yaşama tam olarak katılmak, kendilerini ifade edebilmek, bilgileri aramak üzere gerekli güçle donatılmalı ve UNCRC ve İhtiyari Protokollerindeki tüm haklardan herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın yararlanabilmelidirler.”⁴¹ Böylece, çocukların ifade özgürlükleri, dijital katılım hakları, dijital ortamlarda çocukların ihtiyaçlarının dikkate alınması gibi üç hususta çocukların bu ortamlarda korunmaları ve haklarının da korunmasının yanı sıra sağlanması gerekmektedir.

1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1996 tarihli Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, 2016 tarihli Çocukların Şiddetten Korunmasına Yönelik Uluslararası Stratejiler Rehberi, 2017 tarihli Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi'nin 2019 Ocak ayında online olarak yayımlanan Dijital Okuryazarlık El Kitabı incelenecektir. Öncelikle, kısa bir şekilde çocuk haklarının hukuki metinler haline getirilmesinin tarihinden bahsetmek konunun daha etkili bir şekilde anlaşılması için uygun olacaktır.

Çocuğun hakları, uluslararası mevzuat ve ulusal mevzuatlarca tanımlanmış ve korunmaya çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar, çocukların uluslararası hukukta korunması düşüncesi eyleme dönüşmemiştir. İsviçre ve Belçika'da kadın ve çocukların korunmasına yönelik çalışmalar yapılmaya başlansa da burada amaç ülkelerin çocuklara dair ellerinde bulunan yasa ve önemli yayınları toplayarak genel bir başlık altında yayınlamak ve ileride buna dayanılarak uluslararası bir anlaşma yapılmasını sağlamak idi.⁴² Savaşla birlikte bu girişimler askıda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, “Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği” adında bir örgüt kurulmuştur ve 26 Eylül 1924'de Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi imzalanmıştır. 1939'da İkinci Dünya Savaşı başlayınca bu Bildiri Milletler Cemiyeti'nin dağılması ile işlevsizleşmiştir ve savaş bittikten sonra Birleşmiş Milletler kurulunca, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda önce 1948'de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, daha sonra 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi bu bildirgenin yerini almıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nde çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocuğa kendisini özgürce gelişme fırsatı verilmesi, doğumdan itibaren bir kimlik ve vatandaşlık kazandırılması, sosyal güvenlik haklarından yararlandırılması, engelli çocuklara gereken bakım ve tedavinin

⁴¹ Avrupa Konseyi. (2016). *Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021)*. Mart 2016. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b>

⁴² Bir Tarihçe: Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (2013, June 19). <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme>

gösterilmesi gibi on genel ilke yer almıştır.⁴³ Bu bildirgelerin zamanla yetersiz kaldığı düşüncesi ile, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kabul edilip onay ve imzaya açılmıştır.⁴⁴ Türkiye, 14 Eylül 1990 tarihinde sözleşmeyi imzalamıştır ve 11 Aralık 1994 yılında Resmi Gazete’de yayımlamıştır, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 90. maddesi uyarınca bir iç hukuk normu hükmündedir. Sözleşme; ırk, dil, din, cinsiyet, etnik ya da toplumsal farklılık, mülkiyet, engellilik, doğum ya da başka farklılık gözetilmeksizin bütün çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir.⁴⁵ Sözleşmenin 2. maddesinde, çocuklar arasında bu hususlar üzerinde ayırım gözetmemeyi ve her türlü ayırma veya cezaya tabi tutulmalarında etkili bir şekilde korunmaları için tüm önlemleri devletlerin alacağına işaret edilmiştir. Sözleşmenin her maddesinde, devlete sorumluluklar yüklenmektedir. Devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri madde madde sıralanmıştır. Kısacası, bu sözleşmede ayırım gözetmeme, yaşama, gelişme ve çocuğu yüksek yararı öngörülmektedir. Sözleşmede çocuk ile ilgili her konuda yüksek yarar vurgusu yapılmaktadır. Sözleşmenin 12., 13., 14., 15., 16. ve 17. maddelerinde çocuğun düşünsel, ahlaki ve manevi niteliklerini geliştirmek için gereksinim duyduğu özgürlüklerinden bahsedilmiştir. Çocuğun hukuki dinlenme hakkı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, dernek ve toplantı kurma özgürlüğü, özel hayatına saygı, bilgi edinme hakkı bu maddelerde tanınan haklardır. 13. maddede, “Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.” denmektedir. Sözleşmenin 14. maddesi, “Tarafların Devletlerin, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı göstereceğini” belirtmektedir. 17. madde ise doğrudan kitle iletişim araçları ile ilgilidir. Bu maddeye göre, “Tarafların Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar.”. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm dünyada çocuk haklarına dair en kapsamlı belge ve el kitabı olarak görülmektedir. Bir nevi uluslararası yasa gücündedir.⁴⁶ Çocuğun dijital medyadan korunması ve karşısında duran çocuğun katılım hakkı, çocuğun

⁴³ Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi. (n.d.). *Bianet*. [http://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararası-mevzuat/](http://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararası-mevzuat/uluslararası-mevzuat/)

⁴⁴ Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (n.d.). *Bianet*. <http://haberdecocuk.org/mevzuat/uluslararası-mevzuat/cocuk-haklarına-dair-sozleşme/>

⁴⁵ Bir Tarihçe: Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (2013, June 19). <http://www.cocukhaklarıizleme.org/bir-tarihçe-cocukların-hakları-ve-birleşmiş-milletler-cocuk-haklarına-dair-sozleşme>

⁴⁶ Ibid.

bilgiye erişim hakkı, çocuğun ifade özgürlüğü, çocuğun güvenliği; BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de güvence altına alınmıştır.

Avrupa Konseyi; insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü bağlamlarında kurulmuş hükümetlerarası bir kuruluştur. Avrupa Birliği ile organik bir bağlantısı yoktur.⁴⁷ Konsey, Çocukların Şiddetten Korunmasına Yönelik Uluslararası Stratejiler Rehberi’nde, var oluş amacı doğrultusunda çocuk hakları hususunda bazı stratejiler belirlemiştir ve teminat altına alınması gereken noktaları sıralamıştır. Bu belge, Konsey’in önceki çalışmalarını başarılı bulması nedeni ile bu başarıları yeni başarılar eklemek, çocuk hakları ile ilgili başlıca güçlükleri ortaya koymak, bu güçlükleri aşmaya yönelik beş alan belirlemek, son olarak da bu stratejiler için beş alan belirlemek şeklinde Konsey’in strateji yöntemini ortaya çıkarmaktadır. Çocukların haklarının teminat altına alınmasına yönelik beş öncelikli alandan bir tanesi de “*Dijital Ortamda Çocuk Hakları*”dır. Konsey, üye devletlerdeki çocukların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (UNCRC) ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde güvenceye alınan tüm insan haklarından yararlanacaklarını belirtmiştir.⁴⁸ Avrupa Konseyi’nin “Çocukların Şiddetten Korunmasına Yönelik Uluslararası Stratejiler Rehberi’nde “*Medya hem çocukları hem de yetişkinleri çocuk hakları konusunda eğitmeli, çocuk katılımını desteklemeli, ebeveynlik uygulamalarını geliştirmeli, kültürlerarası ve dinler arası diyalogu güçlendirmeli ve toplumdaki şiddet içermeyen değerleri teşvik etmelidir.*”⁴⁹ demektedir. Konsey, zararlı medya içeriklerine karşı çocuğun korunması ve çocukların katılım haklarının desteklenmesinde ilk sorumlunun devlet olacağını söyler. Çünkü çocuğa karşı şiddetin bir insan hakları ihlali olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 19. maddesinde kabul edilmiştir, çocuğu korumak sözleşmeye göre devletin yükümlülüğüdür ancak pek çok anlaşmaya rağmen çocuğa yönelik şiddet devam etmektedir. Çocuğa karşı şiddetin fiziksel, duygusal ve cinsel istismar şekillerinde karşımıza çıkar, dijital medya da bu şiddetin başka bir yöntemi olmaktadır. Avrupa Konseyi’nin dijital ortamda çocuk haklarının gözetilmesi hakkında verdiği tavsiye kararında; “*Dijital ortam, çocukların yaşamlarını birçok yönden şekillendirir, refahları ve insan haklarından yararlanma için fırsatlar ve riskler oluşturur. Hükümetlerin, çocuk haklarının tüm alanlarını yeterince ele almasını sağlamak için mevzuatlarını, politikalarını ve uygulamalarını gözden geçirmeleri önerilir. Devletler ayrıca ticari girişimlerin ve diğer kilit ortakların insan hakları*

⁴⁷ Who we are. <https://www.coe.int/en/web/about-us/who-we-are>

⁴⁸ Avrupa Konseyi. (2016). *Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi (2016-2021)*. Mart 2016. <https://rm.coe.int/avrupa-konseyi-cocuk-haklar-stratejisi-2016-2021-/1680931c9b>

⁴⁹ Avrupa Konseyi. (2009). Şiddete Karşı Bütüncül Strateji (2009-2011). <https://rm.coe.int/168046d3a0>

sorumluluklarını yerine getirmelerini ve suistimal durumunda sorumlu tutulmalarını sağlamalıdır.”⁵⁰ demektedir. Dijital ortamlara erişim, çocuğun kişisel hakkı kapsamında görülmektedir keza buna erişimin sınırlandırılması da bu hakkın kullanılabilmesini ayrıca sınırlandırmaktadır.

Türkiye'nin de tarafı olduğu Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi, her türlü cinsel sömürü ve istismara karşı mücadelenin önleyici, koruyucu ve ceza hukuku yönlerine odaklanan ve özel bir gözetim mekanizması kuran kapsamlı bir uluslararası belge niteliğinde hazırlanmıştır. Bu sözleşmenin 8. maddesine göre, kamusal tedbir başlığında devletin koruma yükümlülüklerinde kamuya yönelik bilinçlendirme yöntemleri geliştirilmesi, sözleşme uyarınca belirlenen suçların reklamını yapan materyallerin yayımını önlemek veya yasaklamak için gereken yasal ve diğer tedbirlerini almak gibi yükümlülükleri vardır.⁵¹ Sözleşmenin 9. maddesinde, devletlerin özel sektörü teşvik etmesine yer verilmiştir. Madde vurguluyor ki, devletler, özellikle bilgi ve iletişim teknolojisi sektörü, turizm ve seyahat endüstrisi, banka ve finans sektörleri olmak üzere özel sektörü ve sivil toplumu çocukların cinsel sömürü ve istismarını önleme politikalarının detaylandırılmasında ve uygulanmasına katılmaya ve kendi kendine düzenleme veya ortak düzenleme yoluyla iç normlar uygulamaya teşvik eder. Özel sektörler dışında, medyanın da basın özgürlüğü ve bağımsızlığı ilkesine saygı duyulması çerçevesinde, devletin çocukların cinsel sömürü ve istismarının tüm yönlerine ilişkin uygun bilgi sağlanması için teşvik edeceğine yer veriliyor. Anlaşmada devletin sivil toplum kuruluşlarına da çocukları cinsel sömürü ve istismardan koruma ve bunları önleme amacıyla sivil toplum tarafından yürütülen, uygun olduğu hallerde fon kurma yolunu da içeren, proje ve programlarının finansmanına teşvik edeceğine yer verilmiştir. Bu anlaşmada da görüldüğü gibi, devlet dışı aktörlerin de devletle iş birliği içinde olacağı ancak esas görevin devlette olduğunu görülmektedir.

Avrupa Konseyi, 2019'un Ocak ayında online olarak Dijital Okuryazarlık El Kitabı'nı yayımlamıştır.⁵² Bunun nedenini şöyle belirtmiştir; “*Çocukların çevrimiçi olarak özel bir korumaya ihtiyaçları vardır ve tehlikeden nasıl korunacakları ve İnternet kullanımlarından*

⁵⁰ Council of Europe. (2018, August 28). Council of Europe gives recommendations to member States on children's rights in the digital environment. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/council-of-europe-gives-recommendations-to-member-states-on-children-s-rights-in-the-digital-environment>

⁵¹ Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürü ve İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi, (T.C. Resmi Gazete, 10 Eylül 2011, sayı: 28011) <http://www.sck.gov.tr/usp/Avrupa%20Konseyi%20Çocukların%20Cinsel%20Sömürü%20ve%20İstismara%20Karşı%20Korunması%20Sözleşmesi.pdf>

⁵² Richardson, J., Milovidov, E., & Schmalzried, M. (2017). INTERNET LITERACY HANDBOOK. <https://rm.coe.int/internet-literacy-handbook/1680766c85>

maksimum şekilde nasıl yararlanabilecekleri konusunda eğitilmeleri gerekir. Bunu başarmak için çocukların dijital vatandaş olması gerekir.”⁵³ Devamında, internetin ciddi insan hakları ihlallerine yol açabileceği ve bu risklerden bazılarının siber zorbalık, veri koruma sorunları, çevrimiçi bakım, siber suç ve çocuklara yönelik cinsel istismar materyallerini içerdiğini belirtmektedir. Devletin sorumluluğu kısmında ise, “*Üye devletler, İnternet servis sağlayıcıları ve eğitimciler adına doğru eğitim ve ortak çabalarla, çocuklar bu risklerden başarıyla kaçınmayı ve İnternet'in birçok fırsatından yararlanmayı öğrenebilirler.*” denilmektedir. Bu internet okur yazarlığı (dijital okur yazarlık) el rehberi, çocuklara, ebeveynlere, öğretmenlere ve karar vericiler için hazırlanmıştır. Keza, çözüm önerilerinden biri olan dijital okuryazarlığa da önem verilmesi gerektiği, UNICEF tarafından da belirtiliyor. Dijital okuryazarlık, gerçek ve sanal ortamdaki verilere istenilen amaçta doğru bir şekilde erişebilmek ve onu doğru yöntemle verimli bir şekilde kullanabilmektir.⁵⁴ UNICEF “Dünya Çocuklarının Durumu 2017” başlıklı raporunda: “*Çocukların bilgili, katılımcı ve dijital dünyada güvende olmalarını sağlamak için dijital okuryazarlık dersi verilmelidir.*” şeklinde bu hususu belirtilmiştir.⁵⁵ Dijital medya okuryazarlığını çocukların erken yaşta doğru öğrenebilmeleri, onların medyayı doğru yöntemle kullanabilmeleri veya erişebilmeleri açısından önemlidir. UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu Raporu (2017), düşük gelirli ülkelerde çocukların dijital cihazlara erişim taleplerinin diğer ülkelerdeki yaşlılarının 2,5 katı fazla olduğunu ortaya koyuyor.⁵⁶ UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu adlı 2017 raporunda, “Gerekli güvenlik önlemleri alınmamışsa dünyadaki en dezavantajlı çocuklar çevrimiçi (online) risklere daha da açık hale gelecektir.” diye belirtmiştir.⁵⁷ Her çocuğun eğitim ihtiyacı farklıdır, azınlık ailelerin çocukları, göçmenler, özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar, suça sürüklenen çocuklar, hepsinin de bu eğitime ihtiyacı fazla olabilir. Yaşadıkları yerde dijital medyadan gördükleri şeyler onların aşırı hassasiyet duydukları şeyler olabilir. Bu nedenle her çocuk kendi özel durumuna göre dijital okuryazarlık eğitimi almaya teşvik edilmelidir. Bu konuda devletlerin ve ebeveynlerin aktif hareket etmesine ihtiyaç duyulacaktır. Bu hususta Seda Akço ve Hakan Acar’ın 30 Mart 2018 tarihli “Dijital Dünyada Çocukları Korumak” yazısında da “Dijital dünyanın sunduğu olanaklar, bu platformun bireylerin ifade özgürlüğüne dayanmasında yatıyor ve dünyanın her yerinden

⁵³ Avrupa Konseyi. (n.d.). The digital environment. <https://www.coe.int/en/web/children/the-digital-environment>

⁵⁴ İrvan, A. A. (n.d.). <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2017/06/06/dijital-medya-okuryazarligi-nedir-neden-gereklidir/>

⁵⁵ UNICEF İletişim Birimi. (2017). *Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital bir Dünyada Çocuklar*. Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital bir Dünyada Çocuklar. New York, The US: UNICEF.

⁵⁶ Akço, S., & Acar, H. (2018, March 30). Dijital Dünyada Çocukları Korumak. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/bianet/195615-dijital-dunyada-cocuklari-korumak>

⁵⁷ UNICEF İletişim Birimi. (2017). *Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital bir Dünyada Çocuklar*. Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital bir Dünyada Çocuklar. New York, The US: UNICEF.

insanların birbirleri ile çeşitli vesileler ile kolaylıkla iletişim kurabilmelerinden besleniyor. Buna zarar verecek müdahaleleri içeren öneriler de bir öncekiler kadar uygulanabilirlik ve etkililik açısından tartışmalıdır.⁵⁸ denmektedir. Çocukların uluslararası metinlerce de vurgulanan ifade özgürlüğünden yararlanabilmeleri ve buna paralel olarak korunabilmeleri gerekmektedir. Bu koruma denetiminin, basılı medyaya yapılan denetimin dijital medyaya aynen taşınması hususunda net bir kural yoktur. Bu transfer konusunda da yöntemi belirleyecek olan aktör de halen daha devletlerin kendisi mi yoksa uluslararası bir standart mı olacağı belirlenmiş değildir. Çünkü her ülkenin kültürel farklılığı vardır ve bu da uluslararası bir denetleme standardında çelişkiler yaratabilir. Bu noktada ülkelerin dijital medyayı merkezi denetleme ayrıcalığına gidilebilir.

Çocuğu Koruma Müdahaleleri

Çocuğun erişim hakkı ve karşılaşılan riskler doğrultusunda, çocuğu koruma müdahaleleri geliştirilmiştir. Özel sektörün ve devletin dahil olduğu bu koruma müdahalelerinde, çocuğun erişim hakkını sınırlandırıcı politikalar izlenmekle birlikte, karşılaşılan riskler doğrultusunda da çocuğu koruyucu önlemlerin çocuğun gördüğü zararı azaltıcı olmaya yönelik olması söz konusudur. Çocuğun korunması mekanizması kurulduğu anda, ifade özgürlüğü sorunu çıkmaktadır. Özel sektör aktörleri olan sosyal medya şirketlerinin örneğin Instagram, Youtube, Twitter gibi şirketlerin çocukların korunması konusunda topluluk kurallarını her geçen gün revize ettikleri, hatta uygulamada da çocukları zararlı içeriklerden koruma bağlamında birtakım uygulamaları mevcuttur. Bu devlet dışı aktörler, topluluk kurallarını çocuğun korunması için elverişli bir şekilde sürekli revize etmekte ve şirketler kendilerini bu şekilde öz-denetime tabi tutmaktadırlar. Çocukların korunması ile ilgili kurallar ve işleyiş şekli dizayn edilmektedir. Ancak algoritmalar bu sitelerde karşımıza ikilemli bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya sitelerinde ve internet sitelerinde, algoritmalar kullanıcıya yön vermektedir. Bu algoritmalar, hoş giden, beğenilen ve yorum yapılan içerikleri kullanıcının önüne çıkarmaktadır. Yani, ileriye etkili olarak algoritmalar ayarlanır ve kullanıcılar kendileri için en önemli olan içeriğe ön planda ulaşır. Ebeveynlerin algoritma hususunda çocuklarını korumaları için tavsiyeler bağlamında Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya Bölümü Dijital Çocuk Projesi ekibi, “Dijital Medya ve Çocuk” adlı web sitesinde otomatik oynatmayı kapatmak, çocuğun neler izlediğini kontrol etmek ve reklamsız video izleyebilme mecralarına çocuğu

⁵⁸ Akço, S., & Acar, H. (2018, March 30). Dijital Dünyada Çocukları Korumak. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/bianet/195615-dijital-dunyada-cocuklari-korumak>

yönlendirmek olarak belirtiyor.⁵⁹ Youtube adlı internet sitesinde de, çocuğun istismarına yol açacak aşırı içeriklerin YouTube tarafından denetlenmesi yoluna gidilmektedir. YouTube, bunun için içerik temizliğini yapmaya başlamıştır. Bunlardan bir tanesi, boğulma oyunu videolarıdır. YouTube arama motoruna “Bayılma oyunu nasıl oynanır?” diye aratınca 36 milyon, “Boğulma oyunu nasıl oynanır?” yazınca yarım milyon çıkan sonuç çıkmaktadır. Çıkan videolarda, bir çocuğun kendisini çıplak elle boğması ve boğulmadan önce kendisini bırakması şeklinde oyun anlatılmaktadır. Videonun sonunda da oyunla ilgili çocuk şunu demiştir: “Yapmayı çok istiyorum ama yapamıyorum.”⁶⁰ Santa Monica’lı 12 yaşındaki Erik Robinson Nisan 2010’da bu oyunu oynarken kazara kendini asmıştır ve hayatını kaybetmiştir. Levi Draher, 2006’da 15 yaşındayken Texas’taki yatılı okulunda bu oyunu üç kere oynamayı öğrenmiş ve oynamasının nedenini de “Çok iyi hissettiriyor.” diyerek belirtmiştir. İpin boynundan kayarak onun boğulmasını önlemeyi sağlaması ile bu oyunu defalarca oynamış, ancak oynadığı bir oyunda ip bu sefer boynundan kaymayarak onu on beş dakika boyunca oksijensiz ve bilinci kayıp bir şekilde ipe asılı olarak kalmış, daha sonra kalp krizi geçirerek üç gün boyunca komada kalmıştır. Draher yaşama geri dönse de kısa süreli hafıza kaybına ek olarak motor becerilerinde kayıp meydana gelmiş, örneğin sürekli yaşadığı el titremesi. Youtube, 4 Aralık 2017’de, bu şiddetli içerikler için yaklaşık 2 milyon videoyu incelediğini ve Haziran’dan bu yana 150.000’den fazla videoyu kaldırdığını söylemiştir.⁶¹

Instagram da üyelik için on üç yaş üstü şartını koşturmaktadır. Çocuk ile ilgili cinsel içeriklerin olması, çocuğa zorbalıkta bulunulması, çocuğa kötü amaçlı saldırı/uygunsuz davranışı, tacizi şikayet etme veya bildirme seçenekleri de sitenin gizlilik ve emniyet merkezinde ve topluluk kurallarında belirtilmektedir. Ancak, 2018 yılının Ocak ayında, çocuk pornografisi ticareti yapan kullanıcılar ile onları durdurmaya niyetli olanlar arasında Instagram’da bir savaş yaşanıyor. Platformdaki bir kullanıcı ağının, reşit olmayan çocukların açık fotoğraflarını bulmak ve paylaşmak için #dropboxlinks etiketini kullandığı iddia ediliyor. Bu kullanıcılar bağlantı kurduktan sonra, yasadışı malzemeyi Instagram doğrudan iletilerle paylaşılan bağlantılar yoluyla aldıkları düşünülmektedir. Bu ağın açığa çıkarılmasından sonra, yüzlerce “meme (kültürel bir sembol veya sosyal fikirde eğlenceyi dürten bir metinle süslenmiş, viral yani hızlı iletilen bir fotoğraf veya videodur.)” hesabı platformda iddia edilen çocuk

⁵⁹ Gezer, E., & Elmas, B. (2019, May 22). <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2019/05/22/youtube-algoritmaları-ve-cocuklar/>

⁶⁰ Chan, M. (2018, March 12). Kids Are Playing the 'Choking Game' to Get High. Instead, They're Dying. *Time*. <https://time.com/5189584/choking-game-pass-out-challenge/>

⁶¹ Ibid

pornografisini ortaya çıkarmak için bir belirtme kampanyası başlatmıştır. Fenomen hakkındaki PSA'ları paylaştılar ve birbirlerini bulmak için ticaret bağlantıları arayanları zorlaştırmak için hashtag'ı memlerle doldurmuşlardır. Instagram da #dropboxlinks ve #tradedropbox hashtag'lerini kısıtlamıştır. Instagram sözcüsü, “Çocukları ve gençleri Instagram'da güvende tutmak bizim için büyük önem taşıyor, çocukları tehlikeye sokan içeriğe izin vermiyoruz ve söz konusu hashtag'leri engelledik” demiştir. Platform ayrıca “yüklendiğinde çocuk çıplaklığı ve çocuk istismarı içeriğini ileriye etkili olarak bulan, böylece hızlı bir şekilde hareket edebilmemiz için teknoloji geliştiriyor” demiştir.⁶² Ancak BBC İngiltere bir hayır kurumu bulgularına dayanarak, seks suçlularının herhangi bir çevrimiçi platformda olduğundan daha fazla Instagram'da tımar edildiğini belirtiyor.⁶³ Londra merkezli Birleşik Krallık'ta çalışan Çocuklara İşkenceyi Önleme Derneği (NSPCC)'ne göre İngiltere ve Galler'deki polisler, altı ay içinde çocuklarla cinsel ilişkide 1944 olay kaydetmiştir. Bir yöntemin kaydedildiği 1.317 vakanın %32'sinde Instagram, %23'ünde Facebook ve %14'ünde Snapchat kullanılmıştır. Instagram ve Facebook "saldırgan" bir şekilde tımar ettiklerini, Snapchat ise "kabul edilemez" olduğunu söylemiştir.

Hakları kısıtlamak veya kullanılmasında engeller koymak, daha yapıcı olan çözümlere göre tercih edilmektedir. Çocukların tek bir tıkta sınırsız bilgiye ulaşmaları ve bağlantı kurma fırsatlarının olduğu dijital ortamlarda, çocukları korumaya çalışırken çocukların hakları kısıtlanma yoluna gidilmektedir. Aslında koruyucu her içerik, çocuğun interneti kullanma ile kendini ifade etme yeteneği, yaratıcılık hatta çevrimiçi özerkliğin bir fırsat olarak görülmesi gibi olumlu etkilerin çocuğun bilgiye erişim hakkı, ifade özgürlüğü, güvenliği risklere karşı sınırlandırılmaktadır.⁶⁴ Bu hem devletin hem de özel sektör aktörlerinin edimleri ile gerçekleşir. Örnek olarak YouTube'un filtreleme ve Google'ın filtreleme sistemleri, hizmet sağlayıcıların zararlı içerikleri denetlemesini özel sektörün bu yöndeki edimleri olarak sayabiliriz. Çocuk Haklarına Sözleşme'de 13. maddesinde çocuğun ifade özgürlüğü, 14. maddede çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, 15. maddesinde dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğü, 16. maddede çocuğun özel hayatına saygı düzenlemeleri; çocuğun ayrımcılığa uğramaması, katılım hakkı, bilgi edinme hakkı, güvenliği ve ifade özgürlüğü dijital ortamda da

⁶² Lorenz, T. (2019, January 8). Teens Are Spamming Instagram to Fight an Apparent Network of Child Porn. <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2019/01/meme-accounts-are-fighting-child-porn-instagram/579730/>

⁶³ Instagram biggest for child grooming online - NSPCC finds. (2019, March 1). *BBC UK*. <https://www.bbc.com/news/uk-47410520>

⁶⁴ Akço, S., & Acar, H. (2018, March 30). Dijital Dünyada Çocukları Korumak. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/bianet/195615-dijital-dunyada-cocuklari-korumak>

var olan, devam eden haklar için strateji sağlar. Çocukların yaratıcılıklarını artıracak, kendilerini ifade edebilecekleri, kendilerini temsil edebilecekleri bir fırsat olan dijital ortamda barınan riskler; çocuk koruma sistemlerinin zayıflığı, çocukların yabancılar ile etkileşimde bulunmaları, yeme içme alışkanlıklarının bozulması doğrultusunda obezite, uyku problemleri, değişen öğrenme ve sosyalleşme biçimleri olarak örneklendirilebilir.⁶⁵

Çocuğun dijital ortamdaki güvenliğinin özgürlüğünü sınırlandırmadan sağlamak gerekir. Tüm bu örneklerin yaşanmaması veya kontrol edilmesi anlamında alınması önerilen ve alınan önlemler dışında, uluslararası hukukun çocuk hakları bağlamında çocuğun şiddetten korunması ile ilgili ortaya koyduğu hususların incelenmesi önemlidir. Çocuğun şiddetten korunmasının karşısında çocuğun katılım hakkı, çocuğun bilgiye erişim hakkı, çocuğun ifade özgürlüğü, çocuğun güvenliği durmaktadır. Bu ikilemi, uluslararası mevzuatta konunun ele alınışı ile birlikte üzerinde durmak doğru olacaktır. Uluslararası mevzuat ve bunları destekleyen yerel mevzuat doğrultusunda, devletlerin ya da özel sektör aktörlerinin bu husustaki rolleri önemlidir.

Sonuç

Çocuğun internette geçirdiği zaman boyunca karşılaşacağı veya karşılaştığı risklere değinilirken, çocuğun erişim hakkını da gözetmek gerekir. Tartışılan risk alanları ve çocuğun internet üzerindeki hakları, halen daha üzerinde sonuca varılamayan çelişkilerin barındığı iki husustur. Eğer denetimsiz bir internet olursa, çocukların karşılaşacakları riskler ile ne şekilde başa çıkabilir, bu hususun tartışılması gerekmektedir. O noktada, uluslararası stratejiler yol gösterici olmalı ve yorum şekli önemsenmelidir. Bu konuda yol gösterici bir strateji olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de; çocuğun hukuki dinlenilme hakkı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, dernek ve toplantı kurma özgürlüğü, özel hayatına saygı, bilgi edinme hakkı çocuğa tanınan haklardır. Bu haklar, çocuğun dijital medyada da faydalandığı haklardır. Çocuğun ifade özgürlüğü ve buna karşılık onun korunması için denetim mekanizmaları oluşturmak yan yana geldiğinde bir ifade özgürlüğü sorunu ortaya çıkmaktadır. Gelecekte çocuğu dijital medyadaki risklerden korumak için çocukluk algısı ve yetiştirme yaklaşımı değiştirilebilir. Çocukluk tanımında sorulması gereken soru, “Ne zamandan sonrası aşırı hassaslık noktası olacaktır?” sorusu olabilir.

⁶⁵ Akço, S., & Acar, H. (2018, March 30). Dijital Dünyada Çocukları Korumak. *Bianet*. <https://bianet.org/bianet/bianet/195615-dijital-dunyada-cocuklari-korumak>

Hukuk revizyonunun nasıl olması gerektiğinin, ebeveyn kontrolünün yasaklayıcı mı olacağıın, devlet müdahalesinin sansürlerle dolu mu olacağıın tamamen sorgulanması gerektiği bir alandayız. Ebeveynler, dijital medyanın tehlikelerinden korunmaları için çocukları bu ortamdan yasak ile yönlendirmektedirler. Bunu elindeki cihazları alıp yapabilmektedirler. Ebeveynlerin çocukları bu ortamlardan uzaklaştırmasının yanı sıra, devletin yasaklaması söz konusu olmaktadır. Bu yasaklamanın nasıl olacağı, çocuğu yukarıda belirtilen ve dijital medyada da varlığını koruyan haklarının sınırlandırmasının nasıl olacağı tartışma konusudur. Devletlerin “koruma” yöntemleri olarak (aslında bakıldığında bu bir çocuk hakkı ihlalidir), erişim engelleri ve filtreleme yöntemleri sıralanabilir. İnternet ortamındaki zararlı içeriğe erişimi engellemek için devletlerin uyguladığı yöntemler, içeriğin yayından kaldırılması ya da erişim sağlayıcılar üzerinden filtreleme ile sınırlı değildir, bunun dışında; servis sağlayıcılar ve bilgi erişiminde çok önemli bir role sahip olan arama motorları üzerinden, anahtar kelimelere bağlı filtreleme yöntemlerine de başvurulmaktadır.⁶⁶ Tüm bu denetlemelerin gerekçelerinin yasaklama ile elverişli olması gerekmektedir. Bu yöntemlerin karakteri bütünüyle müdahaleci mi yoksa çocuğun dijital medya üzerindeki haklarına müdahaleci mi yaklaştığı sorusu sorulmalıdır.

Ayrıca, riskleri tartışırken sorulması gereken bir soru da şu olabilir: çocuğun internete erişim hakkı, bir hak olarak garanti altına alınmalı mıdır? Çocuğun risklerden korunma hakkı devlet tarafından ne kadar gözetilmeli, bu gözetilirken hakkın sınırlandırılması ne kadar olmalı? Bir ebeveynin dijital medyayı çocuğuna yasaklama şekli nasıl olmalıdır? Peki bu yasaklama nasıl denetlenmelidir? Bu soruları cevaplandırmaya halen daha ihtiyacımız vardır.

⁶⁶ Henkoğlu, T., & Yılmaz, B. (2013). İnternet Erişim Özgürlüğünün Kısıtlanması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, s.216. *Bilgi Dünyası*. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423872762.pdf>